

MSc Владимир Митровић¹
MSc Ивана Митровић

СТРУЧНИ РАД
Рад је примљен 05.06.2014.
Рад је одобрен 10.07.2014.

ПОДИЗАЊЕ НИВОА КОНКУРЕНТНОСТИ ИЗВОЗНО ОРИЈЕНТИСАНЕ ИНДУСТРИЈЕ - ЕКОНОМСКИ ПРИОРИТЕТ ОД НАЦИОНАЛНОГ ЗНАЧАЈА

Апстракт

Стварање високо конкурентне привреде је циљ сваке земље. Међутим, и након више од десет транзиционих година, конкурентност наше привреде је изузетно ниска према свим критеријумима и показатељима потврђених од стране релевантних институција. Незавршене и неефикасне структурне реформе у индустрији и активирање њених извозних и развојних ресурса представља ограничење ефикаснијег укључивања на међународно тржиште. Србија, као мала земља, по природи ствари је упућена на трговинску размену и међународну економску сарадњу и без ње нема шансу за самосталан развој, чак ни за одржавање постојећег нивоа производње. Она може једино да се развија ако њена индустријска предузећа интернационализују своју производњу и своје пословне активности и почну у већој мери да послују на светском тржишту. Србија за то наравно, мора да се оспособи, првенствено тако што ће своју понуду прилагодити захтевима тражње са иностраног тржишта, увођењем одговарајуће технологије и повећањем ефикасности производње. Управо циљ овог рада је да осветли важне услове, чиниоце, стратешке циљеве и политику подстицаја повећања конкурентности индустрије у Србији, јер само јака и конкурентна индустрија може одолети изазовима и притисцима других учесника, а истовремено обезбедити квалитет и обим извоза, односно економски раст и социјално благостање.

Кључне речи: конкурентност, детерминанте конкурентности, економска и индустријска политика, реиндустријализација, извозна индустрија

ЈЕЛ Класификација: F43, P45

RAISING OF COMPETITIVENESS OF EXPORT-ORIENTED INDUSTRIES – ECONOMIC PRIORITIES OF NATIONAL IMPORTANCE

Abstract

Creating a highly competitive economy is a goal of every country. However, even after more than 10 years of transition, competitiveness of our economy is extremely low according to all criteria and indicators recognized by relevant institutions. Incomplete and inefficient structural reforms in industry and activation of the industrial export and development resources are limiting the efficiency of our industry's involvement on the international market. Serbia, as a small country, by nature of things is focused on trade exchange and international economical

¹ VLADAM 338 @ gmail.com

cooperation and without that has no chance for independent development, not even a chance to sustain the existing level of production. It can only develop if its industrial companies make their products for the international market and expand their business networks worldwide. For this to be achievable, Serbia first must adjust its products to the demands of the international market, by implementing adequate technology and increasing production efficiency levels. The aim of this work is to shed light on important conditions, factors, strategic goals and incentive policy for increasing the competitiveness of industries in Serbia, because only a strong and competitive industry can withstand the challenges and pressures of other participants, and at the same time, provide the quality and the range of export, in other words, economical growth and social welfare.

Key words: *competitiveness, determinants of competitiveness, economy and industrial policy, re-industrialism, export industry*

Увод

Подизање нивоа конкурентске способности националне привреде основна је претпоставка стабилног раста, односно повећања запослености и квалитета живота становништва. Без обзира о ком се нивоу конкурентности привреде ради у оштром конкурентском такмичењу побеђују они који повећавају продуктивност, односно они који стварају што вредније производе и услуге уз раст ефикасности. Продуктивност на нивоу компанија утиче на стопе повраћаја уложених инвестиција, као покретача економског раста, а на нивоу националне привреде генерише ниво орживог раста и развоја односно животног стандарда. Будући да је продуктивност земље одређена продуктивношћу њених компанија све владе појединих држава стимулишу оне гране и предузећа, која могу да остваре високу продуктивност и стекну конкурентну предност на глобалном тржишту.

Гледајући оцене конкурентности српске привреде према већини индикатора датих од стране релевантних институција, јасно се види да је она ниска. Конкурентске предности су у мањини у односу на конкурентске недостатке. И поред тога што је Србија, из најниже фазе конкурентности (конкурентност заснована на расположивим факторима и природним ресурсима уз ниске цене и продуктивност), прешла у групу земаља где се конкурентност заснива на повећању ефикасности производних процеса и повећања квалитета производа, због успореног процеса спровођења структурних реформи, српска привреда није се сврстала у привреде чији је раст заснован на производно-технолошким иновацијама.

Основни разлог неконкурентности српске привреде лежи у структурној неравнотежи. Наравно, у том контексту су и незавршене структурне реформе, пре свега у прерађивачкој индустрији, њеном спором процесу стандардизације и активирању њених извозних и развојних потенцијала. Садашња конкурентност српских производа и услуга на домаћем и страним тржиштима није на жељеном нивоу. Скоро 60% извоза привреде Србије чине производи ниже фазе прераде, што је јасан показатељ и један од главних разлога ниског животног стандарда. Ситуација је, такође неповољна ако се посматрају класични, показатељи конкурентности-цена, квалитет, рокови испоруке. Додатни проблем је што неадекватна извозна структура и висока увозна зависност утичу на континуирани раст спољнотрговинског дефицита и погоршање осталих развојних индикатора. Коначно, последице глобалне

економске кризе, додатно су указале на неодрживост досадашњег модела привредног развоја..

У раду се анализира достигнути ниво, реалне могућности и начин динамичнијег повећања конкурентности, као предпоставке ефикасног развоја индустрије са извозном оријентисаношћу. Важност развоја конкурентске прерађивачке индустрије у наредном периоду огледа се у чињеници јер су динамичан привредни раст и макроекономска стабилност Србије неодрживи без подржавања оних индустријских грана које потенцијално могу бити извозно-конкурентске. За стварање одрживе конкурентске предности потребна је савремена индустријска структура, која ће омогућити интеграцију у глобална и регионална тржишта уз ефикасно и ефективно коришћење производних фактора. То ће се моћи постићи сталним побољшањем квалитета пословања индустријских предузећа, која су базирана на повећању продуктивности рада и знања сваког запосленог у њима.

Ниво националне конкурентности и стадијум конкурентског развоја земље

Актуелни светски тржишно-пословни амбијент карактеришу интезивне промене, посебно промене изазване глобализацијом тржишта, транзицијом, светском економском кризом и локалним кризама у привређивању. Динамичке промене савременог пословног окружења утичу и на промену нивоа међународне конкурентности држава и стварања нових изазова.. У тим условима, значај економских политика које подржавају конкурентност, без обзира на тип поремећаја којима су изложени од суштинског је значаја у начину обезбеђења здравих економских перформанси у будућности ^{2/}.

Баш као што ни глобализација није једнозначно одређен појам, тако и појам конкурентности, са мањим или већим разликама у дефинисању, одраз је сличних поимања. При томе се у већини случајева под термином и микро-и макроконкурентности подразумева глобална способност националне привреде да извози, што је одраз успеха њених фирми у целини, њиховог динамизма и способности да се такмиче, при чему је њихово понашање и успех условљен комплексним сплетом структурних параметара који карактеришу националну средину у којој послују. Позиција појединих земаља према одређеним аспектима конкурентности предмет је анализе различитих међународних институција. Циљ таквих истраживања није само пуко утврђивање редоследа земаља, већ и пружање могућности земљама да уоче властите недостатке и да њиховим отклањањем побољшају своју конкурентност. Један од најпознатијих ауторитета у области мерења конкурентности сигурно је Светски економски форум (World Economic Forum-WEF) из Давоса. Светски економски форум анализира велики број фактора који утичу на стање конкурентности привреде једне земље, али увек полази од микроекономске конкурентности, што значи да је привреда конкурентна уколико су њена предузећа конкурентна на светском тржишту.

Ако посматрамо рангиране земље на ранг листи светске конкурентности, у „Извештају о глобалној конкурентности (Global Competitiveness Report) 2013-2014“ из 2013.године, којим је обухваћено 148 земаља видимо да Србија заузи-

² Sala-i Martin, X.et al. The Global Competitiveness Index.: Contributing to Long-Term Prosperity amid the Global Economic Crisis, The Global Competitiveness report 2009-2010, стр. 39-41, WEF, Geneva, 2009

ма 101 позицију према Индексу глобалне конкурентности (Global Competitiveness Index-GCI) са БДП пц од 4,943 УСА^{3/}.

Табела 1: Глобални индекс конкурентности-ранг и резултати

Година	2010		2011		2012		2013	
	Ранг	Резу.	Ранг	Резу.	Ранг	Резу.	Ранг	Резу.
Швајцарска	1	5,63	1	5,74	1	5,72	1	5,67
САД	4	5,43	5	5,43	7	5,47	5	5,48
Данска	9	5,32	8	5,40	12	5,29	15	5,18
Чешка	36	4,57	38	4,52	39	4,51	46	4,43
Словенија	45	4,42	57	4,30	56	4,34	62	4,25
Црна Гора	49	4,36	60	4,27	72	4,14	67	4,20
Мађарска	52	4,33	48	4,36	60	4,30	63	4,25
Албанија	88	3,94	78	4,06	89	3,91	95	3,85
Словачка	60	4,25	69	4,19	56	4,34	78	4,10
Румунија	67	4,16	77	4,08	78	4,07	76	4,13
Србија	96	3,84	95	3,88	95	3,87	101	3,77
Македонија	79	4,02	79	4,05	80	4,04	73	4,14
Бугарска	71	4,13	74	4,16	62	4,27	57	4,31
Хрватска	77	4,04	76	4,08	81	4,04	75	4,13
Босна и Херцеговина	102	3,70	100	3,83	88	3,93	87	4,02

Извор: *The Global Competitiveness Report 2010,2011,2012, 2013.*

Као што се види, Србија је пала на веома низак ниво по степену конкурентности, и то не само мерено према најразвијенијим привредама света, него и у поређењу са привредама нашег региона. Евидентно је да процес унапређења конкурентности привреде није ишао задовољавајућим темпом и Србија не само што није поправила ранг, него је дошло до значајнијег пада и Србија је у 2013. години рангирана на позицији 101, са смањеном оценом, која је у 2013 години износила 3,77. Ако посматрамо и привреде Западног Балкана видећемо да се оне налазе негде на средини ранг листе. Као најконкурентнија се издваја Словенија, док се Црна Гора 2013. године нашла близу Словеније и она је сада најконкурентнија привреда Западног Балкана. Осим Црне Горе која је изразито побољшала своју конкурентност и ушла у групу најконкурентнијих привреда, као привреду која је побољшала своју конкурентност у протекле три године, издвајамо Босну и Херцеговину.

Табела 2: CGI-12 Стубова конкурентности земаља из окружења 2013. година

Година	Србија	БиХ	Бугарска	Црна Гора	Макед.	Албан.
GCI	3,77	4,02	4,31	4,20	4,14	3,85
Подиндекс А: Основни фактори	3,96	4,44	4,73	4,59	4,55	4,24
1. Стуб: Институције	3,20	3,87	3,38	4,10	4,05	3,32
2. Стуб: Инфраструктура	3,51	3,67	3,93	4,04	3,63	3,33
3. Стуб: Макроекономска стабилност	3,36	4,23	5,61	4,07	4,94	4,41

³ The Global Competitiveness Report 2013-2014, стр.334, WEF, Switzerland, 2013.

4. Стуб: Здравство и основно образовање	5,75	5,99	6,00	6,07	5,60	5,90
<i>Подиндекс Б: Фактори ефикасности</i>	3,78	3,80	4,18	4,01	3,96	3,68
5. Стуб: Високо образовање и обука	4,05	4,30	4,25	4,61	4,18	4,17
6. Стуб : Ефикасност тржишта робе	3,64	3,98	4,19	4,31	4,47	4,06
7. Стуб: Ефикасност тржишта радне снаге	3,90	4,15	4,36	4,39	4,21	4,33
8. Стуб: Сложеност финансиј. тржишта	3,48	3,53	3,95	4,40	4,15	3,27
9. Стуб : Технолошка спремност	3,94	3,74	4,15	4,22	3,84	3,33
10. Стуб: Величина тржишта	3,68	3,09	3,84	2,14	2,90	2,92
<i>Подиндекс Ц: Иновативни фактори</i>	3,04	3,40	3,28	3,61	3,37	3,12
11. Стуб: Слож. пословања	3,18	3,53	3,59	3,79	3,65	3,44
12. Стуб: Иновације	2,85	3,28	2,97	3,42	3,09	2,80

Извор: *The Global Competitiveness Repport 2013-2014, (2013), WEF, Switzerland, сmp.15-22.*

Рецимо и да се скоро све земље из окружења Србије, налазе у другој фази развоја, осим Хрватске и Мађарске које су на прелазу ка економски најачој групи земаља, у којој се већ налази Словенија као водећа земља у региону, са БДП пц од 23610УСД⁴ / . По нивоу БДП пц Србија се налази на средини друге фазе.

Ако анализирамо ранг и резултате Србије по подиндексима и стубовима Индекса глобалне конкурентности у 2013. години, представљене у (табели 2) можемо запазити који су то фактори узрок ниског нивоа међународне конкурентности српске привреде. Посматрано у окружењу, Србија је на зачељу земаља које кроз раст ефикасности и иновативности теже повећању конкурентности.. Индикатори конкурентности показују да Србија донекле има предност у односу на просек земаља из окружења које се налазе у другој развојној фази, једино у области здравства и основног образовања, док значајно заостаје у области ефикасности и софистицираности пословања. За одстале индикаторе може се рећи да су они приближно изједначени

Детаљнија анализа Индекса глобалне конкурентности према рангу укупно 111 индикатора, распоређених у 12 стубова, пружа нам могућност за утврђивање конкурентске предности ранг (1-50) и слабости ранг (преко 50) свих рангираних земаља. Тако од 111 индикатора Србија има 16 предности и 95 недостатака. Напредак у квалитету је остварен код научног образовања, у опремљености телефонима и интернет протоку, укупној висини пореза и намета, времену, потребном за покретање бизниса, ниским надницама и трошковима отпуштања радника. Остали индикатори налазе се испод светског просека и учинили су да Србија заузима последње место међу бившим југословенским републикама и буде међу најнеконкурентнијим европским земаљама⁵, који се на најбољи начин осликава пројекцијама и стварним растом извоза, кретањем трговинског дефицита и приливом страних директних инвестиција. Најпроблематичнији фактори за пословање у Србији су

⁴ Doing business 2013, The World Bank, DC 20433, сtp. 194, Washington.

⁵ The Global Competitiveness Reoport 2013-2014, WEF, str.335, Switzerland, 2013..

корупција, политичка нестабилност, приступ финансијама, нефикасна државна бирократија, царине и инфлација^{6/}.

Спољно- трговинске перформансе индустрије Србије

Конкурентност , подразумева далеко више од ниске цене радне снаге. Она подразумева читав низ фактора који се међусобно подржавају и који у суштини одражавају способност једне државе да се интегрише у светску привреду на, за себе, релативно повољан начин. Кад је реч о српској привреди поновимо још једанпут чињеницу да се она суочава са бројним проблемима, да је ушла у процес транзиције са закашњењем, да је спровођење реформи евидентно тек после 2000. године, што је све условило низ промена и у спољној трговини, које су се негативно одразиле на конкурентност домаћег извоза ,чије су последице присутне и данас. Иако је раст извоза у периоду после 2000 године био услов и основа за даљи развој индустрије, стање и салдо спољнотрговинске размене индустрије, ипак указује на незавидан положај и растући дефицит.

Тако је укупан извоз индустрије у периоду 2005-2012.^{7/} године износио 57 690 мил УСА или око 80% укупног извоза, док је извоз прерађивачке индустрије био 54 908 мил УСА или 76% укупног српског извоза. Укупан увоз индустрије у посматраном периоду износио је 137213 мил УСА или 99% укупног увоза привреде , док је увоз прерађивачке индустрије износио 99 850 мил УСА или 72% укупног српског увоза. Укупан дефицит целокупне индустрије у периоду 2005-2012.године износио је 65 232 мил УСА или 98% укупног дефицита, а дефицит прерађивачке индустрије 44 942 мил УСА или 67% укупног дефицита.

Укупан извоз индустрије порастао је у 2012. години у односу на 2005. годину за 233,9%, а увоз 165,6%, док је дефицит индустрије забележио раст од 116,7%. Укупан извоз прерађивачке индустрије порастао је у 2012.години у односу на 2005. годину за 233,9 %, а увоз 177,9%, док је дефицит прерађивачке индустрије забележио раст од 121,7 %.

У структури извоза индустрије највеће учешће имале су области основних метала (21,7%), прехранбених производа и пића (18%), хемикалија и хемијских производа (9,8%), производа од гуме и пластике (8,3%), металних производа (5,0%). У структури увоза индустрије најзаступљеније су области хемикалија и хемијских производа (11,6%), основних метала (7%), електричне опреме (6,8%), производње рачунара електричних и оптичких производа (6%), кокса и деривата нафте (5,5%), електричних машина и апарата (4,4%), прехранбених производа и пића (3,6%). У структури дефицита индустрије највеће учешће имале су области производње хемикалија и хемијских производа (12,9%), производња рачунара електричних и оптичких производа (8,4%), кокса и деривата нафте (7,7%), производња моторних возила и приколица (6,9%), производња електричне опреме (5,9%).

Индустрија је суфицит остварила у областима производње прехранбених производа и пића (5630 мил УСА), основних метала (2357 мил УСА), производа од гуме и пластике (902 мил УСА), металних производа осим машина (726 мил УСА), одевних предмета и крзна (713 мил УСА).Негативан извозни резултат оствариле

⁶ Исто, стр. 334.

⁷ Показатељи који су даље дати у тексту израчунали су аутори на основу података датих у статистичким годишњацима за одговарајуће године (вредности извоза и увоза је дати су према Класификацији делатности-„Службени лист СРЈ“ бр. 31/96)

су неке традиционалне извозне индустријске области, као што је производња текстилних предива и тканина, затим производња моторних возила и осталих саобраћајних средстава, машина и уређаја, као и намештаја и сличних производа. И поред постигнутог споразума о текстилу са ЕУ о преференцијалном статусу потписаним у 2005. години, наша текстилна индустрија се није котирала на задовољавајући начин на тржиште ЕУ, те производња текстилних тканина и предива бележи стални раст дефицита у спољнотрговинској размени.

Упркос значајним стопама раста у периоду 2005-2012. година, извоз индустрије није на нивоу који може обезбедити одрживост кретања у сектору спољне трговине и одрживи раст сектора индустрије. Види се да индустрија са учешћем од преко 80% у укупном извозу не нуди значајнији опоравк привреде Србије и сигурно га неће бити док се она не фундира на здравим темељима, консолидује и рестаурира. Чињеница је да у оквиру извоза српске прерађивачке индустрије доминирају производи ниског степена прераде са малом новододатом вредношћу. Од десет најзначајнијих сектора у извозу Србије видимо да су они још значајнији у увозу Србије, посебно сектор бојлера, машина и минералних горива, уља и производа дестилације, јер је њихов увоз неколико пута већи од њиховог извоза, што значајно доприноси спољнотрговинском дефициту ^{8/}. Главни разлози због којих српски производи не могу да парирају, чак ни онима у окружењу, пре свега, су застарела технологија, слаб квалитет производа и високе цене. Просечна старост машина у Србији је 30 година, што је кашњење од 12 година у односу на регион. Технолошки заостатак Србије у односу на Европску унију је 29,5 година, што је утврђено на репрезентативном узорку од 154 мала, средња и велика предузећа у оквиру шест привредних грана са сличним производним програмима^{9/}.

Значи, неопходно је предузети низ мера како би се могао обезбедити динамичнији раст извоза. На првом месту, неопходан је напор ка реиндустријализацији у неким секторима који се могу оценити као потенцијално конкурентни. Развојна стратегија Србије треба, да се заснива на националним интересима и домаћим потенцијалима, на јачању веза и сарадње са свим земљама и међународним организацијама. Привреда односно индустрија треба да се оспособи за брзо усвајање нових технолошких решења и да ствара сопствене технолошке иновације., које ће променити структуру извоза, повећати степен финализације и извозне перформансе индустрије. Нови приступ мора поћи и од анализе кластера који би омогућили конкурентности на плану извоза и привлачили инвестиције. То могу бити гране индустрија (на пример, метални комплекс повезан са аутомобилском индустријом) или пољопривреда са прехранбеном индустријом. Уласком у системе мултинационалних гиганата попут Фиат-а, повећао би се степен искоришћења капацитета домаћих предузећа, као и њихова продуктивност, конкурентност, пословне и извозне перформансе.

⁸ Бјелић, П. *Како повећати конкурентност привреде и извоза Србије*, стр.92, НДЕС са АЕН и ЕФ, Београд, 2010.

⁹ Бешић, З. С., Петровић, Н. *Улога корпоративног предузетништва у процесу унапређења квалитета пословања домаћих предузећа*, Зборник радова, ЈУСК 08, стр.259-260, Београд, 2008.

Конкурентност основна смерница стратешког опредељења за укључивање индустрије Србије на светско тржиште

У измењеном глобалном, економском, технолошком и конкурентском окружењу, било какво конципирање стратешких опредељења мора узимати у обзир суштински садржај конкурентности, па и изграђивање националних конкурентних стратегија. Ово из разлога јер постоји јака веза између конкурентности и кретања економског раста и повратног утицаја на повећање извоза, запослености, привлачење страних инвестиција, ублажавање социјалне неједнакости, брзог раста животног стандарда и политичке стабилности. Глобална економска криза остварила је свој утицај, па је конкурентност у таквим условима постала не само циљ по себе, него и оружје за борбу и излазак из кризе. У складу са тим схватањем, данас се може говорити о новим или измењеним приступима дефинисању успешних националних стратегија, које подразумевају и способност предузећа и индустрија да изграде сопствену конкурентну позицију у оквиру националног тржишног простора, по међународним стандардима, односно по критеријумима тзв. кључних фактора конкурентности који валадају у појединим делатностима или индустријским секторима.

С обзиром да се земље значајно разликују у погледу макроекономских и микроекономских фактора, структуре и нивоа конкурентности, оне промишљено бирају активности које ће бити носиоци подизања нивоа укупне националне конкурентности. Стратешка опредељења, полазе од уважавања актуелно важећих глобалних критеријума по појединим индустријама, при чему се на националном нивоу постављају циљеви или мере ефекти обухваћени појмом компаративне предности, не у смислу остваривања бољих економских резултата тзв. трансакционим путем (цена, извоз, квалитет, понуда) у поређењу са сличним или другим фирмама и индустријама у појединим земљама, него са аспекта економског доприноса појединих укупном развоју земље, животног стандарду становништва, запослености, укључености у светски репродукциони циклус, итд. Да је тако, потврђује ЕУ и њен стратешки циљ повећања конкурентности дефинисан 2010. године у оквиру стратегије „Европа 2020. године“¹⁰. Подизање нивоа конкурентности индустрије је усмерено на веће стопе раста, односно способност да се путем веће конкурентности грађанима ЕУ обезбеди раст животног стандарда, са високим стопама запослености. Овим је наглашено да је индустрија кључни сектор и извор напретка и одрживог развоја ЕУ. Осим тога, овим је јасно исказано да поред директног доприноса расту индустријске продуктивности, индустрија утиче и на раст продуктивности осталих сектора, односно да реиндустријализација ствара позитивне ефекте на привреду у целини и да убрзава њен раст.

Примери успеха индустријске политике односно смерница стратешког опредељења за укључивање привреде на светско тржиште су Јапан и такозване новоиндустријализоване земље (Сингапур, Јужна Кореја, Тајван). Веома су импресивни резултати, које су ове земље оствариле у укупном индустријском развоју кога карактерише веома наглашена извозна орјентација. Међу економијама које динамично напредују предњачи и Кина, пошто је током глобалне рецесије постала највећи светски извозник, друга по величини светска економија захваљујући снажној индустрији која учествује са близу 50% у стварању БДП-а. Према проценама IMF-а захваљујући индустријском развоју очекује се да Кина постане прва, а Индија друга економска сила света крајем друге декаде 21 века. Бразил је 2011. го-

¹⁰ <http://www.ec.eu2020/pdf>

дине постао пета по величини економија мерено величином БДП-а. Заједно земље БРИК-а (Бразил, Русија, Индија, Кина) су имале висок раст БДП-а и раст индустријске производње последње деценије. Процене говоре да ће до 2015. године учешће земаља БРИК-а у расту глобалног БДП-а износити око 22%, уз истовремено смањење доприноса водећих економија¹¹. Кад је реч о примерима успешне индустријске политике не може се заобићи Немачка која је захваљујући индустрији и њеној извозној орјентацији опоравила своју економију савладавши тако највећу послератну кризу. Споменимо и европске земље које су још у транзиционој фази (Чешка, Словачка, Пољска, Мађарска, Словенија) у којима данас основни печат њиховој конкурентности даје индустрија као кључни сектор привреде и где се процес реиндустријализације динамизира.

Према ранг листи конкурентности Светског економског форума Србија заузима низак ниво и зато достизање одређеног нивоа међународне конкурентности и стварање модерне ефикасне и конкурентне индустрије, мора бити један од приоритетних циљева и привреде Србије. Ово с разлога што актуелно стање привреде и индустријске основе Србије карактерише пре свега технолошко–економско заостајање већине инсталираних капацитета, доминантна заступљеност традиционалне индустријске производње, прилично дисперзиван извозни асортиман, који је, уз то, у досадашњем периоду у значајном степену био намењен променљивим купцима и пласиран на ограничени број дестинација. Додајмо овим чињеницама и одсуство домаће привреде односно индустријских предузећа са глобалног тржишта, који заиста представља не само оперативни него и стратешки проблем. Привреда, у којој на државни сектор и даље опада половина производње, не може да се сматра тржишном привредом. Зато нове стратегије и политика развијања и јачања конкурентности треба да буде платформа на којој се на један усаглашен и целовит начин дефинишу основни развојни приоритети и усмерења ка њиховој реализацији. Најме у концепирању модела таквих стратешких праваца и оперативних политика, конкурентност мора имати најважније место на скали приоритета, односно раст конкурентности индустрије уз процес реиндустријализације и динамично спровођење структурних промена у смислу инсталирања нове производне структуре, како би се обезбедио њен ефикасан развој.

У том смислу, а имајући у виду континуирану потребу за креирањем и одржавањем конкурентности из дефинисаног стратешког опредељења повећања конкурентности индустрије, гледано кроз призму скале приоритетности, могу се деривирати и низ пратећих секундарних циљева, а реч је пре свега о следећим:

- Потреба континуираног раста продуктивности индустрије, посебно прерађивачких сектора, који би утицао на структурно прилагођавање економским, технолошким и социјалним захтевима и потребама конкурентских тржишта, чиме би се обезбедило повећање квалитета и обима извоза, а све у функцији економског опоравка српске привреде, односно њеног раста и развоја;
- Стварање услова за улазак у вишу фазу развоја индустрије, где се конкурентност заснива на повећању ефикасности производних процеса и квалитета производа, заснованих на пословној софистицираности;
- Специјализација за ону врсту производње за коју не постоји интерес развијених земаља, односно коју предузећа великих земаља не желе да попуне или нису довољно флексибилна да то учине;
- Укључивање наше индустрије у коорпоративне пројекте високих техно-

¹¹ World Economic Outlook Database, septembar 2011., IMF, str.177-182, 2011.

логија којима се остварују позитивни ефекти на развојне перформансе привреде односно њене конкурентске предности;

- Значајно, односно рационално улагање у људски капитал на свим нивоима (терцијарни, научни сектор, информационе технологије, образовање техничког кадра), а посебно појачавање обуке у фирмама (помоћ удружењима у одабраним индустријама, афирмисање обуке као методе повећавања оспособљености предузећа, пореско ослобађање за издајање у ове програме);

Стварање високо конкурентне привреде је циљ сваке земље. Међутим, и након више од десет транзиционих година, конкурентност наше привреде је изузетно ниска. Незавршене и неефикасне структурне реформе у индустрији и активирање њених извозних и развојних ресурса представља ограничење ефикаснијег укључивања на међународно тржиште, обзиром на то да производи нису конкурентни ни ценом ни квалитетом. Конкурентност српских индустријских предузећа се углавном заснива на извору традиционалне индустријске производње са стандардизованим производима нижег степена обраде и јако малој заступљености производа високе финализације. Србија, као мала земља, по природи ствари је упућена на трговинску размену и међународну економску сарадњу и без ње нема шансу за самосталан развој, чак ни за одржавање постојећег нивоа производње. За Србију нема много нити брзог начина да уклони бројне и крупне детерминанте неконкурентности. Она може једино да се развија ако њена индустријска предузећа интернационализују своју производњу и своје пословне активности и почну у већој мери да послују на светском тржишту. Србија за то наравно, мора да се оспособи, првенствено тако што ће своју понуду прилагодити захтевима тражње са иностраног тржишта, увођењем одговарајуће технологије и повећањем ефикасности производње. Управо циљ овог рада је да расветли важне услове, чиниоце, стратешке циљеве и политику подстицаја повећања конкурентности индустрије у Србији, јер само конкурентна индустрија може одолети изазовима и притисцима других учесника, а истовремено обезбедити квалитет и обим извоза, односно економски раст и социјално благостање.

Реализацијом постављених стратешких циљева раста конкурентности, повећања извоза и структурних промена у индустрији, утицало би се на остварење одрживог раста БДП пц, смањење незапослености и повећања животног стандарда. Али пред Србијом је дуг и напоран пут повећања сопствене конкурентности. Стање националног пословног окружења се не може поправити преко ноћи и оно мора бити плод дуготрајног рада на остварењу зацртаног циља. Проблеми који постоје нису од јуче и не могу се решавати преко ноћи. Најбоље решење јесте дефинисање значајних стратешких циљева, политика, факторских и других услова, који су неопходни за стимулисање конкурентности и њено континуирано одржавање на дуги рок.

Србија зато што располаже уским тржиштем и скромним развојним потенцијалима и има „тешко“ наслеђе проистекло из досадашњег тразвоја индустрије, али и због наглашене потребе да радикалије убрза индустријски и привредни развој у наредном периоду мора да промени привредну и индустријску структуру^{12/}. Треба направити заокрет, што се тиче стратегије извоза, који треба да се базира,

^{12/} Савић, Љ. *Индустријска политика и земље у транзицији*, Економске теме, бр 2, стр. 231-239, Економски факултет, Ниш, 1997.

пре свега, на унапређењу квалитативних фактора кооперативности^{13/}, а не ниским ценама. У циљу ефикаснијег подизања конкурентности своје индустрије, мора неким индустријским гранама (изузетно), односно групама (ретко) или појединачним производим (углавном) да да статус приоритета, а неке(и) које су имале(и) у претходном периоду да им тај статус укине. То постаје нужност обзиром на приоритетне захтеве подизања високог нивоа конкурентности и потребе специјализације производа намењених извозу. У том смислу, производи чији развој треба подржати, су они који на најефикаснији и најпродуктивнији начин користе расположиве факторске услове, а посебно знање, иновације и технолошка решења која ће већ сутра доминирати српском привредом, односно они индустријски производи који са асортиманом и квалитетом одговарају захтевима иностраних купаца. Основу реиндустријализације треба да чине: развој оних грана индустрије за које Србија има најповољније услове (металопраерађивачка индустрија, производња разноврсних машина, производња саобраћајних средстава (теретних и специјалних возила), прехрамбена индустрија (квалитетна и еколошка здрава храна), хемијска и фармацевтска индустрија, производња информационих и комуникационих технологија и сл.)^{14/}. Наравно у том смислу треба узети у обзир и спољнотрговински режим ЕУ, који ћемо примењивати када постанемо чланица ове интеграције, и мултилатерални режим СТО, јер они представљају будући оквир пословања индустријских предузећа из Србије. У процесу приступања овим двама интеграцијма морамо водити рачуна да оба спољнотрговинска режима буду компатибилна и да стварају услове за брз развој индустрије Србије.

Координација економске и индустријске политике ради успешности развоја конкурентности

Комплексно формулисана економска политика се бави различитим циљевима који се у основи могу свести на један основни-унапређење укупног развоја. Економску политику као важан ослонац у условима глобализоване привреде треба битно унапредити у циљу макроекономске стабилности, повећања продуктивности и јачања конкурентности привреде односно индустрије. Када је реч о индустријској политици она мора нужно произилазити из стратегије развоја земље, која као што је познато подразумева :циљ, политику, мере или инструменте, установе или институције и средства међу, којима мора да постоји временска синхронизација, функционална усклађеност и усмереност ка једном истом стратешком опредељењу. Свака држава најодговорнија је за стварање доброг друштвеног односно пословног амбијента на својој територији. Несумњиво, најважнији утицај на конкурентност индустрије се мора остварити преко инструмената и мера^{15/} важних

^{13/} Цветановић, С, Недић, В., Деспотовић Д. *Ниска иновативност као узрок неконкурентности српске привреде, Економика, VII-IX (3), стр. 1-9, Ниш, 2013.*

^{14/} У Националној стратегији привредног развоја Србије 2006-2012 године као лидери у извозу требали су да буду средње и ниже технологије, где нису нужне екстремно велике серије.

^{15/} Инструменти и мере представљају важан део економске политике, чак има мишљења да је економска политика наука о средствима, инструментима и мерама, јер су њени циљеви резултат политичке конвенције а субјекти резултат решења у привредном систему. (Види у томе: Мирковић, М. Увод у економску политику, Геца Кон, стр.61-66, Ниш, Београд, 1935)

економских политика као што су инструменти и мере: фискалне политике, монетарно кредитне политике, спољнотрговинске политике, политике тржишта и цена, девизне политике, политике расподеле, директне контроле и остале економске политике које се примењују у разним другим областима економског живота који се односе на инвестиције, енергетику екологију, комуналну привреду, пољопривреду и друге области^{16/}.

У глобалној привреди управљање и усмеравање процеса промена привредних структура, није више могуће без индустријске политике. Обзиром да је индустријска политика постала један од основних избора за ефикасан индустријски развој и једна од важних стубова економске политике, којом се утиче и подстиче раст продуктивности, ефикасности односно конкурентности, она мора добити своје одговарајуће место. Савремени развојни концепт је одраз прожимања неколико различитих стратегија. При томе, остварење стратешког циља за укључивање привреде Србије на светска тржишта а у том контексту измену праваца развоја индустрије засноване на знању, иновацијама, пословном повезивању, интернационализацији, примени стандарда и савремене информационе технологије, неопходно је водити нову, проактивну и софистициранију индустријску политику ослобођену краткорочних политичких интереса. Примарни циљ односно главна сврха нове индустријске политике са аспекта привреде Србије је да прерађивачку индустрију учини разноврснијом и створи области у којима ће предузећа производити извозно оријентисане производе са којима ће стицати конкурентску предност.

Глобална економска криза остварила је свој утицај не само у земљама настанка (САД), већ су негативне импликације присутне и у земљама које се налазе на недовршеном транзиционом путу, попут наше. Недостаци тржишног механизма, који су испољени са глобалном кризом, али и специфични услови и положај у коме се налази српска индустрија, пре свега у извозном сектору проузрокован уништавањем индустријског сектора у дугом периоду и чињенице да у сектору извоза српске прерађивачке индустрије доминирају производи ниског степена прераде са малом новододатом вредношћу, намећу потребу да савремени развојни концепт треба да буде одраз комбинованог и софистицираног приступа традиционалне (вертикалне) и модерне (хоризонталне) индустријске политике. Да би се побољшали извозни резултати, потребна је таква индустријска политика, која треба да утврди који производи већ имају пролаз на светском тржишту, али се можда суочавају са неким ограничењима при реализацији или за којим производима постоји тражња на светском тржишту, а њихова производња би се могла подстицати у нашим предузећима. А, у условима растуће нестабилности глобалне економије када случајни догађаји имају различит утицај међу привредама (два нафтна шока су погодила много раније и јаче привреде који су зависници од енергије), индустријска политика мора да испољи брзе и ефикасне одговоре. Привреде које прве осете ефекте случајних догађаја, могу се пре изборити са њима^{17/}.

Почетком осадесетих година је покренута велика дебата везана за редефинисање улоге индустријске политике, али је глобална економска криза била прави разлог за њено редефинисање односно признавање њене важности. Са неуспехом „Вашингтонског консензуса“ („искуство пропалих обећања“) и чињенице да су концепти неолиберализма, монетаризма, свеопште приватизације и дерегулације увели

¹⁶ Божић, М., Голубовић, С., Божић, Миљковић, И. *Економска политика*, Пунта, стр. 29-31, Ниш, 2013.

¹⁷ Због неутралности у Другом светском рату, Шведска и Швајцарска су профитирале у многим индустријама јер су умеле адекватно да се прилагоде на промене околности.

економију у вртлог економске кризе, долази до трежњења економиста и креатора економске политике. Како истиче Кругман „старе књиге опет су у моди“. Уосталом, успешне економије увек су се ослањале на економске политике које су промовисале раст и убрзавале структурне трансформације. Економска историја пружа сасвим довољно аргумената где се држава појављује у функцији незаменљивог чиниоца економског развоја. Јужна Кореја је пример земље која је била разорена ратом и претворена у модерну индустријску државу, чији су државни подстицаји помогли да она данас има више јаких компанија у електро и ауто индустрији, које могу да се надмећу и са највишим светским фирмама из тих области. САД су такође користиле индустријску политику када је за то постојао економски и историјски интерес. Висока иновативност САД-а управо је резултат индустријске политике и подршке државе. На пример, директна подршка државе је била јако важна за развој рачунарске технологије („силицијумска долина“) и глобалне рачунарске мреже Интернета. Кина је такође пример земље чија је влада подстакла развој индустрије, подизање њене конкурентности и извоз на светском тржишту. Рецимо и да су досадашња искуства у спровођењу процеса транзиције потврдила да је неопходна активна економска, политичка и социјална улога државе. Одговарајућа симбиоза државе и тржишта, остварена у овим земљама омогућила је да се најпотпуније реализују постављени развојни циљеви^{18/}. Пре пар година поново су и САД, Француска и Велика Британија посегле за неким типом индустријске политике.

У дебати која се непрекидно води у вези са конкурентношћу нације, помак у правцу прихватања индустријске политике је добро дошло признање онога што разумни политичари привредног раста знају, да развој нових индустрија често захтева подршку државе која користећи различите политике директно доприноси конкурентности стратешких или циљних сегмента у привреди односно индустрији^{19/}. Једно од круцијалних питања о индустријској политици није да ли треба да се практикује, већ како. Политика валаде неће успети уколико је она једини чинилац конкурентске предности^{20/}. Успешне политике су у оним индустријама где су присутни основни чиниоци националне конкурентности и где их влада јача. Међутим, много влада, покушавајући да остваре националну конкурентност, често чине исте грешке. Значи, успешност индустријске политике одређује уствари успешност владе не да одабере победника, него да призна када подржава губитника. Политике које омогућавају статичке краткорочне трошковне предности, али несвесно ометају иновације и динамизам, представљају најчешћу и највећу грешку коју влада може да учини индустрији^{21/}.

¹⁸ Лековић, В. *Узајамни однос тржишне и државне координације у савременој привреди*, Монографија: Ефекти транзиције и перспективе привреде Србије, стр.17-33, Економски факултет, Крагујевац, 2013.

¹⁹ Прва земља која је осим општих циљева инвестиционе политике формулисала и специфичне циљеве инвестиционе политике је била Француска са већ познатом дугом традицијом националног планирања. У овој земљи је изражена координација између тзв. великог бизниса и Владе у погледу општих националних циљева.

²⁰ У Кореји прво су стратешки дефинисане развојне индустрије којима је држава давала сву могућу финансијску подршку, субвенције и јефтине кредите, затим су компаније (попут Самсунга, Киамоторс итд) јачале свој утицај у иностранству и повећавале су своје профите и тај профит усмеравале у нове фабрике, технологије и радна места.

²¹ Ketels, C. and Porter, M. E. *Competitiveness framework-Recent Learnings and New Research Priorities*, *Journal of Industry, Competition and Trade*, Volume 6, Number 2, June., 2006.

Данас је сасвим јасно, да се због тежине проблема са којима се суочавају националне привреде односно њихове индустрије као и због „истрошености“ и неефикасности старих инструмената, нужно мора приступити формулисању нове индустријске политике. Модеран приступ индустријској политици даје суштинску улогу у одрживом индустријском напретку и просперитету. Тај приступ је у складу са најбољом практичном применом и искуствима, приступ чија су усмерења трасирана ка циљевима стратешког одредења, структурне промене које треба остварити и услове које треба осигурати, мере и инструменте за остварење програма жељеног концепта, приступ који треба да омогући праћење реализације специфичних програма, баријера и ограничења која се испољавају, као и усклађивање активности у односу на проблеме, ограничења или нове развојне приступе у одређеним развојним циклусима.

У циљу повећање конкурентности индустрије у наредном периоду индустријска политика треба да буде структурирана као једна функционална структура, где њене компоненте, циљеви, мере и механизми треба да чине средства и субјекти који креирају и спроводе одговарајуће мере. Процес индустријске трансформације није линеаран, зато је од значаја подстицати секторску конкурентност. У том смислу, кординација мера мора да се заснива на софистицираној сарадњи приватног сектора и носиоца индустријске политике. Јер, политичке и макроекономске реформе могу се спроводити субординацијом (одозго на доле), док реформа конкурентности захтева да велики број привредника (предузетника) и организација саме предузму акције, користећи као смерницу стратегију конкурентности. Стога реформа конкурентности индустрије захтева лидерство, засновано на успостављању заједничке визије снага што мора да се уради, а не директно контролисана акције. То су сложени циљеви и њихова реализација захтева кординирани и ванредни напор свих у коме ће водећу улогу имати привреда, док ће влада и грађанско друштво представљати активне партнере у том процесу. Пасивна улога привреде и очекивање да ће сама влада бити одговорна за побољшање конкурентности и повећање извоза, погрешна је.

Главни циљеви индустријске политике су остваривање стабилне стопе раста, кроз пораст производног потенцијала, продуктивности рада и запослености, побољшавање међународне конкурентности и биланса плаћања. За остварење тако озбиљних задатака неопходно је да индустријска политика обезбеди да и остале економске политике (са којима је повезана и са којима се прожима на различите начине) доприносе њиховом остваривању. У том контексту, посебно је важно да: политика технолошког развоја, политика образовња, политика тржишта капитала, политика инвестирања, политика конкуренције, политика трговинских односа, политика тржишта рада, политика развоја пословног окружења, политика стандардизације и квалитета као и политика заштите животне средине буду у функцији индустријске политике.

Овде желимо да истакнемо посебан значај политике инвестирања која због немогућност избора другачије развојне стратегије Србије, у смислу стварања сопствених транснационалних корпорација, одређује нашу привреду и индустрију у правцу привлачења страних директних инвестиција. Иако је са глобалном кризом битно смањен прилив и отежан приступ страном капиталу, операционализација раста продуктивности односно конкурентности индустрије захтева активну политику подстицања прилива страних улагања, која се мора схватити као део укупне развојне стратегије земље, и која мора бити у функцији реиндустријализације. Сем неопходног интервенисања државе на поправљању квалитета пословног окружења, један од могућих начина да се нешто уради на мотивисању страних ин-

веститора јесте посвећивање пажње гринфилд инвестицијама. За страном директно инвестирање је нарочито интересантан и један код нас недовољно разматран метод за привлачење страних улагања. У питању је модел слободних зона, познат као слободне експортне производне зоне.

Унапређење кључних макроекономских и микроекономских детерминанти успешности развоја конкурентности

Да ли ће Србија попут успешних земаља у транзицији остварити драстичну промену извозне структуре у правцу пораста удела производа више фазе финализације и одржати на дуже стазе конкурентност и раст укупног извоза, зависиће у највећој мери, од величине и интензитета примене компонената економске односно индустријске политике. Да видимо шта би требали да буду прави потези односно за које су то мере, подстицајни фактори (подстрекачи) и механизми које треба унапредити за озбиљан привредни опоравак и подизање нивоа конкурентности индустрије на заснован трајни привредни раст.

Остваривање просперитета у привреди односно индустрији је везано за стварање што повољнијег пословног окружења у коме предузећа могу унапредити своју продуктивност односно конкурентност. Отуда је свака држава најодговорнија за стварање добре пословне климе на својој територији. С бзиром да фактори макроекономске конкурентности делују индиректно на ниво продуктивности у интересу индустрије је да држава предузме неопходне мере како би се унапредили и побољшали детерминанте оквирних услова :У овом сегменту најбитније су монетарна политика, фискална политика, управљање економским политикама и ниво задужености. Затим, је потребно унапредити социјалне инфраструктуре и политичке институције где важан значај имају институције, расположиви базични људски капацитети, политичке институције и правна држава. Када се ради о микроекономским факторима који директно делују на ниво продуктивности предузећа посебну важност и потребу унапређења имају компоненте: осмишљеност пословања и стратегија предузећа, квалитет националног пословног окружења и стање развоја кластера.

Политика у области конкурентности захтева одлучну антимонополску политику државе која је услов за стварање јаке домаће конкуренције. Развој домаће конкуренције ствара предности за целу националну индустрију. Регулисање конкуренције политикама као што су одржавање државног монопола, контрола уласка у неку делатност или фиксирање цена има негативне последице јер гуши конкуренцију и иновације. То сектор чини мање динамичним, а купца или добављача мање конкурентним. Стварна конкурентска предност на националном нивоу захтева од државе да не допусти спајања, аквизиције и алијансе уколико укључују секторске лидере. Али зато држава треба да дозволи предузећима да преузимају мања предузећа у сродним групацијама, јер такви потези могу да доведу до трансфера вештина које могу да донесу конкурентску предност. Услови који подстичу нове уласке у индустрију предузећа из повезаних индустрија су потенцијални извор националне конкурентске предности.

Један од најважнијих економских фактора за подизање конкурентске предности је интелектуални капитал чији је носиоц људски капитал. Због тога, избор Србије треба да буде одређење за економију засновану на знању, која ће већ сутра доминирати њеном привредом. Нашој држави треба широко коришћење знања

у свим аспектима живота. Управљање знањем је неопходно ради стицања, развоја и одрживост интелектуалног капитала, а тиме и одрживе конкурентске предности. Знање треба да проистиче, пре свега, из тржишне економије, тј. да га финансирају приватни извори, а нарочито конкурентски сектор услуга, али да га подстиче држава.

Да би побољшала конкурентску позицију својих индустријских предузећа Србији су неопходни компетентни лидери који су способни да управљају променама, који могу дефинисати смер и ток реформи, а да при том, истовремено надахњују и мотивишу људе. Да би био ефикасан лидер он мора да реагује на оно што се дешава у тренутку. Мудар лидер зна да ће у такмичењу на тржишту постићи много бољи успех, не уколико да приоритет клијентима, већ ако се више фокусира на запослене. Организациона култура представља јединствену конкурентску предност. Уколико лидер не негује овај аспект предузеће ће изгубити срце и душу и најквалитетније људе које је запослило да њему да оштрину у хиперконкурентном свету. Дакле, лидери у Србији морају да овладају низом компетенција које представљају изазов уколико имају намеру да буду ефективни у садашњем глобалном, конкурентском друштву. Зато је потребно непрестано улагати у развој привредне елите како би овладали вештинама и знањима врхунског лидерства.

У динамичкој привреди продуктивност, ефикасност и конкурентност индустрије све више зависи од способности предузећа да освоји нове технологије и примени их у својим пословним процесима. То значи да се дугорочним извозним успесима предузећа, а тиме и задржавању конкурентске позиције, највише доприноси улагање у истраживање и развој (R&D). Наравно, повећање технолошке конкурентности не мора бити резултат само развоја и подстицања истраживања на нивоу предузећа, него и способности да се апсорбују страна технолошка достигнућа и примењују у домаћу индустрију. У том смислу, потребан је развој интермедијалних институција за повезивање државних универзитета, научно-истраживачких организација и одговарајућих пословних функција у индустријским предузећима у јединствени комплекс истраживања и развоја производа и процеса по одабраним извозним индустријским кластерима, пре свега, кроз систем развоја и размене кадрова

Свакако важн предуслов за повећање конкурентности предузећа је и завршетак приватизације друштвених предузећа и реструктуирање и приватизација великих привредних система и јавних предузећа. Приватизацијом предузећа повећаће се њихова продуктивност, а тиме и конкурентска позиција на иностраном тржишту, имајући у виду да су највећи извозници углавном приватизована предузећа, која остварују највећу додатну вредност по запосленом. Осим тога, потребно је и реструктуирање појединих предузећа пре приватизације, због сложене форме неприкладне за приватизацију (холдинг) или им је вредност имовине мања од обавеза или су неконкурентна због непостојања тражње за њиховим производима или јефтине понуде од стране иностраних конкурента.

Да би се подигла конкурентност и побољшали извозни резултати потребно је подићи искоришћеност капацитета на далеко виши ниво. Јер, један од узрока ниске конкурентности појединих предузећа у нашој земљи је и недовољна искоришћеност капацитета, која је резултат неповољне привредне структуре, тојест предимензионираности капацитета великих предузећа (производни капацитети у индустрији су са доста ниским оперативним способностима). То се неповољно одражава приликом формирања цена производа тих предузећа, чиме се смањује конкурентност на страном тржишту, али истовремено, она не могу да издрже конкуренцију са увозним производима ни на домаћем тржишту.

Успостављање структурних промена и развој конкурентности захтева успостављање нове структуре радне снаге и њено прилагођавање новим околностима.

Промене се односе на стварање нове свести, односно мотивисаности припадника света рада да се трансформише и прилагођава новим околностима и трајно систематски унапређује сопствене професионалне и стручне капацитете. Чињеница је да досадашњи систем понуде радне снаге и кадровских ресурса није био адекватно постављен (није одговарао потребама тржишта), обзиром да је систем образовања био највећим делом у супротностима са захтевима модерне и конкурентне индустрије. У том смислу, структурне промене и развој конкурентности захтевају стално додатно образовање и повећање нивоа специјализоване обучености и вештина, повећање мобилности и понуде одговарајуће стручности радне снаге. Адекватном политиком и мерама требало би олакшати преквалификације и прелазе из једних у друге секторе и делатности, и унапредити стварање производних занимања. И политика плата, односно надоканада или компензација, која садржи плате и друге облике материјалних давања и погодности, треба такође да представља један од кључних елемената управљања људским ресурсима. Наравно, социјални пакт треба да промовише праксу социјалног дијалога, колективног преговарања и колективног уговора на свим нивоима

Образовање је базични капитал и кључни фактор економског развоја и конкурентности. Зато је на нивоу Србије потребно створити међународно компетентан систем виског и доживотног образовања у коме је извршена ефикасна синтеза његова три основна облика: формалног, неформалног и информалног образовања, а све у функцији образовања стручњака потребних за иницирање и реализацију сложених развојних пројеката, образовања директора и менаџера, са једне стране, и припреме нових радника за увођење у посао, образовања запослених који не остварују одговарајућу продуктивност и квалитет рада и образовања у функцији напредовања и развоја индивидуалних планова каријере, са друге стране. Неопходан је програм на основу кога би се усагласила знања и вештине које студенти стекну на факултету са знањем и вештинама које су су потребни привреди.

Усклађивање пословања са захтевима стандарда квалитета је битан одраз конкурентности предузећа у области индустрије, јер поседовања стандарда, односно пословање у складу са ISO стандардима је неопходан услов за продају производа на страна тржишта. Стандарди у вези са карактеристикама и безбедношћу производа, као и утицајем на животну средину имају позитивно дејство јер врше притисак на предузећа да унапређују квалитет, усавршавају технологију и обезбеђују карактеристике које одговарају захтевима потрошача и друштва. TQM представља виши степен у развоју функције квалитета, тј. природну надоградњу стандарда серије ISO. Модел TQM води ка конкурентској предности јер тежи континуираном унапређењу које има за циљ повећање економске ефикасности. Попуштање стандарда је примамљиво, али је контрапродуктивно.

Стварање снажног, конкурентног и извозно оријентисаног сектора МСП је предуслов убрзаног развоја наше индустрије односно привреде и њеног активнијег укључивања у међународне економске токове. Удруживање домаћих МСП је предуслов њиховог ефективнијег укључивања у ланце снабдевања великих система и повећање њихове продуктивности, конкурентности и извозних перформанси. Држава мора путем законских прописа и стратегије да обезбеди основу за слободно тржишно функционисање и да разним подстицајним мерама константно подстиче њихов развој и помаже им у јачању конкурентске позиције на тржишту.

У циљу повећања продуктивности и конкурентности треба подстицати формирање кластера на оним локацијма или производним групама у којима су идентификоване потенцијалне предности у погледу ефикасности (нижи трошкови, укључујући и трансакционе), флексибилности (нпр. мобилност радне снаге) и инова-

тивности (дифузија знања и сарадња). За даљи развој концепта кластера у Србији важно је унапређивање њихових перформанси. Кластери своје карактеристике могу унапређивати на више начина, али је за њихово пословање најпродуктивније унапређење пословања кроз унапређење квалификација обука, маркетинга, интернационализације, кооперације и стандардизације.

У динамичком глобалном окружењу унапређење конкурентске предности могуће је остварити само сталним иновирањем, увођењем и применом савремене и софистицираније информационо-комуникационе технологије (ИКТ) у свим областима пословања. Једна од основних карактеристика информационе технологије је да може да мења трошкове предузећа у било којем делу ланца вредности. Она успоставља односе међу секторима који су раније били раздвојени. ИКТ повећава способност предузећа да координира своје активности на регионалном, националном и глобалном нивоу. Она омогућава шири географски обухват који може да створи конкурентску предност. Осим начина приступа Интернету за конкурентност предузећа је битна сама употреба Интернета.

У годинама које долазе поред јачања и унапређења компонената макроекономске и микроекономске конкурентности, садашње стање и ниво конкурентности захтевају да конкурентску предност као основу унапређења националног просперитета и подизања животног стандарда, треба стварати и одржавати јачањем и осталих детерминати конкурентности. Тек када буду осигурани услови за ефикасно функционисање тржишта, чврста и бескомпромисна правна заштита пословања, иновативни менаџмент, као и савремена технолошка база, моћи ће да се спроведе трансформација привреде и обезбеди њена стална конкурентност и на томе заснован трајни привредни раст.

Закључак

Србија је пропустила изузетну прилику да у протеклом периоду значајније унапреди и побољша перформансе своје привреде. Да процес није ишао задовољавајућим темпом, потврђују бројни налази, међу којима је традиционално релевантна оцена Светског економског форума. Као што је изнето у раду према подацима ове институције Србија је пала на веома низак ниво по степену конкурентности, и то не само мерено према развијеним привредама света, него и у поређењу са привредама нашег региона. Укупном паду глобалног индекса конкурентности привреде Србије, у великој мери допринела је макроекономска нестабилност, затим пад ефикасности институција, неефикасност тржишта рада, неефикасност тржишта роба, недостататак инвентивности и иновација, несофистицираност пословања, лоши услови за бизнис, неадекватан систем образовања нарочито високог, одлив мозгова, одсуство мотивисаности и радне етике, недовољно развијена физичка и иновативна инфраструктура, корупција политичка нестабилност, приступ финансијама, неефикасна државна администрација, неповољан приступ финансирању, неповољна пореска регулатива итд.

Србија се према налазима Светског економског форума налази у другој фази економског развоја - фази вођеној ефикасношћу. Државе у овој фази већ имају креирану основну инфраструктуру, међутим кад је реч о индикаторима конкурентности Србије они не указују на спремност економије да еволуира у напреднију фазу развоја. Проблем је што Србија и поред спровођења одређених реформи још увек је далеко од жељене позиције и жељених перформанси своје привреде. Сигурно је и да ће и последице актуелне кризе тај пут додатно отежати, јер подразумевају брзо

прилагођавање екстерних стратегија раста измењеним условима пословања. Бројне анализе и оцене указују да је привредни систем још увек неадекватно структуриран, недограђен и ригидан и да представља препреку за ефикаснији наступ српске индустрије на светском тржишту. Извоз се остварује уз стагнантност структуре односно долази до „форсирања извоза“, што значи да се раст динамизира форсирањем производа ниже фазе финализације. Да проблем буде већи не постоји ни адекватна стратегија ни планске смернице за повећање конкурентности привреде односно индустрије, тако да и због тога конкурентност стагнира и погоршава се. За Србију нема лаког нити брзог начина да уклони бројна ограничења и крупне детерминанте неконкурентности. За стварање конкурентске предности треба много времена, улагања и среће да се нађе у следећој фази развоја конкурентности.

Актуелно стање привредне и индустријске основе Србије карактерише пре свега технолошко-економско заостајање већине инсталираних капацитета, доминантна заступљеност традиционалне индустријске продукције (тзв стандардизовани производи), прилично дисперзован извозни асортиман (без постојања препознатљивог производа) који је, уз то, у досадашњем периоду у значајном степену био намењен променљивим купцима и пласиран на ограничен број дестинација, што представља отежавајућу околност у овом тренутку развоја. Дакле, иако се конкурентност заснива на ефикасност, постојећи недостаци у иновативној и производној структури не могу на дуги рок значајније да утичу и обезбеде доминантнији раст продуктивности и смање јединични трошкови. Конкурисање засновано само на димензији ниских цена инпута уз ниску продуктивност, оставља мало простора јачању извозне позиције српских компанија и то потврђује њихов незавидан ранг на лествици конкурентности.

Више пута у својој историји Србија је била на развојној скретници са захтевом неопходне промене концепције и стратегије развоја. С обзиром да подизање нивоа конкурентности српске индустрије мора имати примарну улогу у дугорочном развоју, то доминантно развојно одређење треба да буде укључивање у процес глобализације, интеграције и реализације свеобухватних реформи. Неопходно је обезбедити и рационално коришћење страних технологија за развој привреде и јачање извоза. То ће бити могуће уколико се прихвати савремени концепт конкурентности и у развојној политици посебан третман обезбеди извозно-орјентисаној стратегији развоја индустрије и повећања њеног извоза. На тај начин обезбедио би се развој и осталих сектора и делатности, самим тим и динамичнији и уравнотеженији одрживи развој.

Узимајући у обзир структуру привреде и потребу одржања конкурентности индустрије засноване на знању, иновативности и предузетништву, неопходно је одредити и нову улогу развојним релевантним политикама, а посебно новој индустријској политици и њеним развојним детерминантама. Не значи индустријској политици садашњег типа јер, се сматра да она често брани економски неоправдане делатности, да ствара дисторзију и пада под велики утицај политике и дискреционог одлучивања, да прети опасношћу од економски неоправданих инвестиција, нарушавања конкуренције и стварања посебних утицајних лобија на нивоу привредног система. У нашим условима, ово може бити изузетно опасно и непродуктивно. Дакле, неопходно је дефинисање нове активне и софистициране индустријске политике, и унапређење њених важних детерминанти од којих зависи и у чијем одређењу и ефикасној примени треба да се укључе сви важни друштвено-економски субјекти и чиниоци.

Литература

- Бјелић, П. (2010) : *Како повећати конкурентност привреде и извоза Србије*, НДЕС са АЕН и ЕФ, Београд
- Божих, М., Голубовић, С., Божих, Миљковић, И. (2013) : *Економска политика*, Пунта, Ниш.
- Бркић, И. (2009) : *Кластери и конкурентност привреде Србије*, ФЕФА, Београд
- Цветановић, С, Неђић, В., Деспотовић Д. (2013) : *Ниска иновативност као узрок неконкурентности српске привреде*, Економика, Ниш.
- Драгутиновић, Д. (2008): *Претње и стрепње*, Економист магазин, бр. 406. Београд..
- Индустрија Републике Србије 2009. (2010) : РЗС, Београд.
- Ђукић, П.(2009) : *Економски раст, стабилност и запосленост у 2010, Економска политика Србије у 2010.години*, НДЕ са АЕН и ЕФ, Београд
- Jeferson Institute. (2006) : *Конкурентност привреде Србије*, Београд
- Лековић, В. (2013): *Узајамни однос тржишне и државне координације у савременој привреди*, Монографија: Ефекти транзиције и перспективе привреде Србије, Економски факултет, Крагујевац.
- Kaplan, S. R., Norton, P. D., (1996): *The Balanced Scorecard : Translating Strategy Into Action*, HBS Pres, Boston.
- Квартални монитор економских трендова и политика у Србији. (2011) : Фанд за развој економске науке, Београд.
- Ковачевић, М. (2002) : *Међународна трговина*, Економски факултет, Београд.
- Porter, E., M.. (2008) : *О конкуренцији*, ФЕФА, Београд.
- Porter, E., M. (1990) : *The Competitive Advantage of Nations*, The Macmillan Press, London.
- Савић, Љ. (1997): *Индустријска политика и земље у транзицији*, Економске теме, Економски факултет, Ниш
- Савић, Љ. (2010): *Реиндустријализација као основ новог модела развоја*, Економско-социјална структура Србије-Учинак прве деценије транзиције, НДЕСН, АЕН и ЕФ, Београд.
- Sala-i Martin, X.et al. (2009) : *The Global Competitiveness Index:: Contributing to Long-Term Prosperity amid the Global Economic Crisis*, The Global Competitiveness report 2009-2010, WEF, Geneva.
- Стратегија повећања извоза Србије за период од 2008. до 2011. године.* (2008) : Влада Републике Србије, Београд.
- The Global Competitiveness Report 2011-2012. (2011): WEF, Switzerland.
- The Global Competitiveness Report 2012-2013. (2012): WEF, Switzerland.
- The Global Competitiveness Report 2013-2014. (2013): WEF, Switzerland.

Коришћене интернет адресе

<http://www.ec.europa.eu/eu2020/pdf>

<http://www.imf.org>

<http://www.ksghome.harvard.edu/~drodrik/doomed.pdf>

<http://www.wto.org>
<http://www.stat.gov.rs>
<http://www.worldbank.org>
<http://www.merr.gov.rs/>
<http://www.nbs.rs>
<http://www.cia.gov>

